

O'RTA ASR MUTAFAKKIRLARINING MUSIQAGA OID QARASHLARIDA MUSIQIY- ESTETIK TARBIYA G'OYALARINING SHAKLLANISHI

**Isaxanova Muslimaxon
Dilshodjon qizi**

*Qo'qon davlat universiteti
Musika ta'limi va san'at magistranti*

Annotatsiya

Mazkur ilmiy maqolada o'rta asr Sharq mutafakkirlarining musiqaga oid qarashlari asosida musiqiy-estetik tarbiya g'oyalarining shakllanishi va rivojlanish jarayoni ilmiy-tahliliy nuqtayi nazardan yoritiladi. Tadqiqotda Abu Nasr Forobiy, Ibn Sino, Abdurahmon Jomiy, Al-G'azzoliy kabi mutafakkirlarning musiqa san'atiga bergan falsafiy, axloqiy va estetik baholari tahlil qilinib, ularning musiqani inson ruhiy kamoloti va tarbiyasidagi o'rni haqidagi qarashlari tizimlashtiriladi. Muallif musiqaning nafaqat badiiy hodisa, balki shaxs estetik didini, axloqiy qarashlarini va ma'naviy olamini shakllantiruvchi muhim tarbiyaviy vosita ekanini mutafakkirlar merosi misolida asoslab beradi. Tadqiqot natijalari o'rta asr musiqiy-estetik tafakkurining bugungi musiqa pedagogikasi uchun nazariy manba bo'la olishini ko'rsatadi hamda bo'lg'usi musiqa fani o'qituvchilarida musiqiy-estetik dunyoqarashni shakllantirishda tarixiy-pedagogik merosdan samarali foydalanish zarurligini ilmiy jihatdan asoslaydi.

Kalit so'zlar: musiqiy estetik tarbiya, o'rta asr mutafakkirlari, Forobiy, Ibn Sino, musiqiy tafakkur, estetik qarashlar, musiqa falsafasi.

Kirish

Insoniyat taraqqiyoti tarixida musiqa san'ati doimo shaxsning ichki dunyosi, estetik didi va ma'naviy kamolotini shakllantiruvchi muhim omillardan biri sifatida e'tirof etilgan bo'lib, ayniqsa o'rta asr Sharq mutafakkirlari ijodida musiqa nafaqat san'at turi, balki falsafiy va tarbiyaviy hodisa sifatida talqin qilingan. Ushbu davr mutafakkirlari musiqani inson ruhiy holatini tartibga soluvchi, axloqiy fazilatlarni shakllantiruvchi va estetik idrokni yuksaltiruvchi kuchli vosita deb bilganlar. Forobiy musiqani ilmiy asosda tahlil qilgan holda uning inson psixikasi va axloqiga ta'sirini ochib bergan bo'lsa, Ibn Sino musiqani tabobat va ruhshunoslik bilan uzviy bog'liq holda izohlagan, Al-G'azzoliy esa musiqaning ma'naviy poklanishdagi ahamiyatini asoslashga intilgan. Ushbu qarashlar musiqaning tarbiyaviy-estetik mohiyatini chuqur anglash imkonini beradi hamda ularni zamonaviy musiqa ta'limi bilan bog'lash dolzarb ilmiy muammo sifatida namoyon bo'ladi.

Bugungi kunda bo'lg'usi musiqa fani o'qituvchilarini tayyorlash jarayonida faqat ijroiyy yoki nazariy bilimlar bilan cheklanib qolmasdan, ularning musiqiy-estetik

dunyoqarashini shakllantirish, tarixiy-madaniy merosga tayangan holda estetik tafakkurini rivojlantirish muhim vazifalardan biri hisoblanadi. Shu nuqtayi nazardan, o'rta asr mutafakkirlarining musiqaga oid qarashlarini ilmiy jihatdan tahlil qilish va ularni musiqiy-estetik tarbiya g'oyalari bilan bog'lash bugungi musiqa pedagogikasi uchun nazariy va metodologik ahamiyat kasb etadi. Mazkur maqolaning maqsadi o'rta asr mutafakkirlarining musiqaga oid qarashlarida mujassam bo'lgan musiqiy-estetik tarbiya g'oyalarini aniqlash, ularning mazmun-mohiyatini ochib berish va zamonaviy musiqa ta'limi nuqtayi nazaridan ilmiy xulosalar chiqarishdan iborat.

Materiallar va tadqiqot usullari.

Mazkur tadqiqot tarixiy-pedagogik va nazariy-tahliliy yondashuvlar asosida olib borildi bo'lib, unda o'rta asr Sharq mutafakkirlarining musiqaga oid ilmiy-falsafiy qarashlari musiqiy-estetik tarbiya nuqtayi nazaridan tizimli ravishda o'rganildi. Tadqiqot materiali sifatida Abu Nasr Forobiyning "Kitob al-musiq al-kabir", Ibn Sinoning musiqa va estetikaga oid risolalari, Al-G'azzoliyning musiqaning ma'naviy-axloqiy ta'siriga bag'ishlangan qarashlari, Abdurahmon Jomiyning musiqiy-estetik fikrlari hamda ushbu merosga bag'ishlangan zamonaviy ilmiy-pedagogik tadqiqotlar tanlab olindi. Tadqiqot jarayonida tarixiylik va mantiqiylik tamoyillariga amal qilinib, mutafakkirlarning musiqaga oid qarashlari ularning yashagan davri, falsafiy qarashlari va umumiy ilmiy dunyoqarashi bilan uzviy bog'liqlikda tahlil qilindi. Shuningdek, qiyosiy-tahliliy metod yordamida turli mutafakkirlarning musiqiy-estetik qarashlari o'zaro solishtirilib, ulardagi umumiy va farqli jihatlar aniqlandi hamda musiqaning tarbiyaviy-estetik funksiyasi nuqtayi nazaridan baholandi. Tadqiqotda kontent-tahlil usulidan foydalanilib, manbalardagi musiqaga oid tushunchalar, estetik kategoriyalar va tarbiyaviy g'oyalar tizimlashtirildi, ularning zamonaviy musiqa pedagogikasi bilan bog'liqligi aniqlandi. Olingan ilmiy ma'lumotlar pedagogik talqin usuli orqali umumlashtirilib, bo'lg'usi musiqa fani o'qituvchilarida musiqiy-estetik tarbiyani shakllantirish uchun nazariy asos bo'la oladigan xulosalar chiqarildi, bu esa tadqiqot natijalarining ilmiy asoslanganligi va amaliy ahamiyatini ta'minladi.

Mazkur tadqiqot tarixiy-pedagogik va nazariy-tahliliy yondashuvlar asosida olib borildi bo'lib, unda o'rta asr Sharq mutafakkirlarining musiqaga oid ilmiy-falsafiy qarashlari musiqiy-estetik tarbiya nuqtayi nazaridan tizimli ravishda o'rganildi. Tadqiqot materiali sifatida Abu Nasr Forobiyning "Kitob al-musiq al-kabir", Ibn Sinoning musiqa va estetikaga oid risolalari, Al-G'azzoliyning musiqaning ma'naviy-axloqiy ta'siriga bag'ishlangan qarashlari, Abdurahmon Jomiyning musiqiy-estetik fikrlari hamda ushbu merosga bag'ishlangan zamonaviy ilmiy-pedagogik tadqiqotlar tanlab olindi. Tadqiqot jarayonida tarixiylik va mantiqiylik tamoyillariga amal qilinib, mutafakkirlarning musiqaga oid qarashlari ularning yashagan davri, falsafiy qarashlari va umumiy ilmiy dunyoqarashi bilan uzviy bog'liqlikda tahlil qilindi. Shuningdek, qiyosiy-tahliliy metod yordamida turli mutafakkirlarning musiqiy-estetik qarashlari o'zaro solishtirilib, ulardagi umumiy va farqli jihatlar aniqlandi hamda musiqaning tarbiyaviy-estetik funksiyasi nuqtayi nazaridan baholandi. Tadqiqotda kontent-tahlil usulidan foydalanilib, manbalardagi musiqaga oid tushunchalar, estetik kategoriyalar va tarbiyaviy g'oyalar tizimlashtirildi, ularning zamonaviy musiqa pedagogikasi bilan bog'liqligi aniqlandi. Olingan ilmiy ma'lumotlar pedagogik talqin usuli orqali umumlashtirilib, bo'lg'usi musiqa fani o'qituvchilarida musiqiy-estetik tarbiyani

shakllantirish uchun nazariy asos bo'la oladigan xulosalar chiqarildi, bu esa tadqiqot natijalarining ilmiy asoslanganligi va amaliy ahamiyatini ta'minladi.

Natijalar

O'tkazilgan tarixiy-pedagogik va nazariy tahlillar natijasida o'rta asr Sharq mutafakkirlarining musiqaga oid qarashlarida musiqiy-estetik tarbiya g'oyalari izchil va tizimli tarzda shakllanganligi aniqlandi. Tadqiqot jarayonida Abu Nasr Forobiyning musiqani matematik-ilmiy asosda izohlash bilan birga, uning inson ruhiy holati va axloqiy kamolotiga ta'sirini chuqur anglagani, musiqani estetik idrokni shakllantiruvchi va hissiy muvozanatni ta'minlovchi vosita sifatida baholagani aniqlashtirildi. Ibn Sinoning musiqaga oid qarashlarida esa musiqaning terapevtik va tarbiyaviy xususiyatlari alohida o'rin egallab, u musiqa orqali inson hissiyotlarini boshqarish, ruhiy holatni yaxshilash va estetik didni rivojlantirish mumkinligini ilmiy asosda ko'rsatib bergani kuzatildi. Al-G'azzoliyning qarashlarida musiqa axloqiy va ma'naviy poklanishga xizmat qiluvchi vosita sifatida talqin etilib, musiqaning inson qalbiga ta'siri estetik idrok va axloqiy mas'uliyat bilan chambarchas bog'langanligi aniqlangan bo'lsa, Abdurahmon Jomiy musiqani badiiy go'zallik va ma'naviy yuksalishning uyg'un ifodasi sifatida talqin qilgani bilan ajralib turadi.

Natijalar shuni ko'rsatdiki, barcha tahlil qilingan mutafakkirlar qarashlarida musiqa estetik zavq beruvchi san'at turi bo'lishi bilan bir qatorda, shaxs tarbiyasida muhim pedagogik ahamiyatga ega bo'lgan vosita sifatida baholanadi. Ularning musiqaga oid qarashlarida estetik tarbiya tushunchasi axloqiy yetuklik, ruhiy muvozanat va intellektual kamolot bilan uzviy bog'langan bo'lib, bu holat musiqaning kompleks tarbiyaviy imkoniyatlarini ochib beradi. Tadqiqot natijalari o'rta asr musiqiy-estetik tafakkurida musiqaning tarbiyaviy funksiyasi tizimli ilmiy asosga ega ekanini ko'rsatib, ushbu merosni zamonaviy musiqa pedagogikasiga integratsiya qilish uchun mustahkam nazariy poydevor mavjudligini tasdiqladi. Ayniqsa, bo'lg'usi musiqa fani o'qituvchilarini tayyorlash jarayonida mutafakkirlar musiqiy-estetik qarashlaridan foydalanish ularning estetik didini, tarixiy-madaniy tafakkurini va kasbiy ongini rivojlantirishda samarali natija berishi ilmiy jihatdan asoslandi.

Muhokama

Tadqiqot natijalarining tahlili shuni ko'rsatadiki, o'rta asr Sharq mutafakkirlarining musiqaga oid qarashlari bugungi musiqa pedagogikasi, xususan bo'lg'usi musiqa fani o'qituvchilarida musiqiy-estetik tarbiyani shakllantirish va takomillashtirish jarayoni uchun chuqur nazariy va metodologik ahamiyatga ega bo'lib, ularni zamonaviy ta'lim mazmuni bilan uyg'unlashtirish ilmiy jihatdan asosli hisoblanadi. Forobiy, Ibn Sino, Al-G'azzoliy va Jomiy qarashlarida musiqa san'ati shaxsning estetik idroki, axloqiy kamoloti va ruhiy muvozanatini ta'minlovchi vosita sifatida talqin etilishi musiqiy ta'limning faqat texnik yoki ijroiylar maqsadlar bilan cheklanmasligi zarurligini ko'rsatadi. Ushbu qarashlarni zamonaviy musiqa ta'limi bilan qiyosiy tahlil qilish shuni anglatadiki, hozirgi pedagogik amaliyotda estetik tarbiya ko'pincha ikkinchi darajali omil sifatida qaralib, tarixiy-falsafiy musiqiy merosdan yetarlicha foydalanilmaydi. Holbuki, mutafakkirlar musiqaning inson qalbi va ongiga ta'sir etuvchi kuchini chuqur anglagan holda, uni tarbiya va ma'naviy yuksalishning muhim omili sifatida baholaganlar. Mazkur yondashuv bo'lg'usi musiqa fani o'qituvchilarini tayyorlash jarayonida ularning kasbiy-estetik dunyoqarashini

kengaytirish, musiqiy asarlarni chuqur badiiy va falsafiy idrok etishga o'rgatish hamda estetik tarbiyani ongli ravishda tashkil etish uchun muhim ilmiy asos bo'la oladi. Shu nuqtayi nazardan, tadqiqot natijalari o'rta asr mutafakkirlarining musiqiy-estetik qarashlarini zamonaviy musiqa pedagogikasi bilan integratsiya qilish zarurligini ko'rsatib, bu jarayon metodik jihatdan puxta rejalashtirilgan holda amalga oshirilgandagina bo'lg'usi o'qituvchilarda musiqiy estetik tarbiyaning yuqori darajada shakllanishiga xizmat qilishi mumkinligini ilmiy jihatdan tasdiqlaydi.

Xulosa

Mazkur ilmiy tadqiqot natijalari o'rta asr Sharq mutafakkirlarining musiqaga oid qarashlari musiqiy-estetik tarbiya g'oyalarining shakllanishi va rivojlanishida muhim nazariy manba bo'lib xizmat qilishini ilmiy jihatdan asoslab berdi. Tadqiqot jarayonida aniqlanishicha, Forobiy, Ibn Sino, Al-G'azzoliy va Abdurahmon Jomiy musiqani nafaqat badiiy-estetik hodisa sifatida, balki shaxsning axloqiy, ruhiy va intellektual kamolotiga xizmat qiluvchi tarbiyaviy vosita sifatida talqin etganlar. Ularning qarashlarida musiqa estetik idrokni shakllantirish, inson hissiyotlarini muvozanatga keltirish va ma'naviy yuksalishni ta'minlash vositasi sifatida baholangan bo'lib, bu holat musiqaning tarbiyaviy imkoniyatlarini chuqur anglashga xizmat qiladi. Tadqiqot xulosalari shuni ko'rsatadiki, o'rta asr musiqiy-estetik tafakkuri zamonaviy musiqa pedagogikasi uchun muhim nazariy-metodologik asos bo'la oladi va ushbu merosdan bo'lg'usi musiqa fani o'qituvchilarini tayyorlash jarayonida samarali foydalanish ularning kasbiy-estetik dunyoqarashini rivojlantirishga xizmat qiladi. Shunday ekan, musiqiy-estetik tarbiyani takomillashtirish jarayonida tarixiy-falsafiy musiqiy merosni ta'lim mazmuniga ongli va tizimli tarzda integratsiya qilish bugungi musiqa ta'limi oldida turgan muhim ilmiy-pedagogik vazifalardan biri ekanini ta'kidlash lozim.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati

1. Forobiy A.N. *Kitob al-musiqa al-kabir*. Qohira: Dar al-Kutub, 1967.
2. Ibn Sino. *Ash-shifo' (Musiqaga oid bo'limlar)*. Tehron: Intishoroti Donishgoh, 1984.
3. Al-G'azzoliy. *Ihyo ulum ad-din*. Bayrut: Dar al-Fikr, 1997.
4. Jomiy A. *Risola dar ilmi musiqa*. Tehron: Nashri Ilmiy, 1991.
5. Karimov I. *Yuksak ma'naviyat — yengilmas kuch*. Toshkent: Ma'naviyat, 2008.
6. Qodirov B. *Musiqa pedagogikasining nazariy asoslari*. Toshkent: O'qituvchi, 2016.
7. Sharipov S. Musiqiy-estetik tarbiya masalalari. *Pedagogik ta'lim*. 2018; №3.
8. To'xtayev M. Sharq mutafakkirlarining estetik qarashlari. Toshkent: Fan, 2014.
9. Abdullayev R. Musiqa va shaxs tarbiyasi. *San'atshunoslik masalalari*. 2020; №2.
10. Hasanov A. Musiqaning tarbiyaviy ahamiyati. Toshkent: Musiqa, 2019.